PROGRAMUL NOSTRU. [1]

Din cauza vremii cînd a fost înfiinţată şi a unor evenimente ulterioare, pe care nu-i nevoe să le amintesc, catedra aceasta poartă numele de „literatură şi filologie romînă". Totuşi, în cei 25 ani, cît l-am cunoscut, Alexandru Philippide n'a făcut decît lingvistică, şi, dacă nu mă înşel, la fel a procedat şi înainte de 1908. Tot aşa va fi şi pe viitor: vom studia limba romînă supt toate aspectele ei. Ştiţi însă că disciplina noastră poate avea drept obiect stările lingvistice actuale, ca şi pe cele trecute, poate fi, adică, descriptivă sau statică şi evolutivă sau istorică. Spre a cunoaşte bine o limbă, este necesar să studiem atît aspectele trecute, cît şi pe cele prezente. Primele ne arată cum a evoluat limba dela începuturile ei şi pînă astăzi, celelalte ne ajută să înţelegem firea însăşi a unei limbi, spiritul şi organizarea ei. Vom face, deci, lingvistică istorică şi lingvistică descriptivă. Procedînd astfel, nu ne vom îndepărta prea mult de Alexandru Philippide, care ţinea un curs de istoria sunetelor şi a formelor, luînd în consideraţie nu numai trecutul, ci şi prezentul limbii romîneşti. Este drept că punctul de vedere istoric predomina la el, care, pentru aceleaşi motive, studia foarte amănunţit şi preistoria limbii noastre, adică originile şi starea ei dinaintea primelor monumente literare. Philippide continua în chipul acesta tradiţia neogramatică, pe care i-o transmisese profesorii săi din Ger-

1) Din lecţia inaugurală a cursului de Filologie Romînă, ţinută la Facultatea de Litere şi Filozofie din Iaşi în ziua de 1 Martie 1934: deoarece între activitatea desfăşurată la catedră şi aceea din revista noastră va fi mereu o strînsă legătură, cel puţin în ce priveşte ideile fundamentale, programul anunţat la curs este valabil şi pentru această publicaţie şi, prinurmare, am crezut că pot publica aici lecţia de deschidere.

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

mania depela 1890. Noi vom da preferinţă aspectelor lingvistice actuale, conform tendinţei unei bune părţi din savanţii contemporani, care se lasă conduşi de adevărul incontestabil că observarea prezentului înlesneşte înţelegerea trecutului: modul cum se produc fenomenele lingvistice supt ochii noştri trebue să fi fost şi altădată acelaşi. Vom porni, prinurmare, dela înfăţişarea faptelor actuale, pe care le vom descrie cît mai detailat, şi apoi vom căuta să le explicăm cu ajutorul fazelor anterioare. Trebue să recunosc depe acum că metoda aceasta se leagă de numeroase dificultăţi şi este criticată de partizanii excluzivişti ai lingvisticii statice, cum sînt, în general, discipolii lui Ferdinand de Saussure. O vom aplica totuşi cu fidelitate.

Dupăcum ne vom sili să îmbrăţişăm întreaga viaţă a limbii romîneşti, tot aşa, în ce priveşte aspectele ei actuale, vom căuta să le studiem iarăşi pe toate. Aceste aspecte se pot urmări în două direcţii: orizontal şi vertical. In primul caz este vorba de ceea ce, cu un termin mai concret şi mai obişnuit astăzi, se chiamă aspecte geografice, răspîndirea în spaţiu a limbii noastre, cu toate variantele cărora fatal le dă naştere această extindere geografică. Cele patru dialecte principale (daco-, macedo-, megleno- şi istroromîn) vor fi studiate la fel de atent, iar cît despre cel dintîiu, din cauza importanţei lui şi a faptului că, vorbindu-se pe o întindere mare de pămînt, prezintă numeroase nuanţe deosebitoare dela o regiune la alta, îl vom cerceta în toate ramificaţiile lui. In acest scop vom utiliza, negreşit, colecţiile de texte, precum şi studiile făcute de predecesori, care sînt mulţi şi vrednici.

Pentru graiul nostru moldovenesc însă, faţă de care avem datorii speciale, vom recurge şi la material adunat de noi înşine, prin anchete directe şi prin corespondenţi, unii din aceştia putînd fi studenţii dela Filologia Romînă, mai chemaţi decît alte persoane pentru o asemenea operă. La acest dialect ne va interesa în deosebi segmentarea lui. Ştiţi că vorbirea din Nordul Moldovei diferă de aceea din sudul acestei provincii, atît prin cuvinte, cît şi prin sunete. Lexi-

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

cul moldovenesc de sud suferă o influenţă tot mai puternică din partea dialectului muntenesc, şi se pare că la fel stau lucrurile şi din punct de vedere fonetic. Mă gîndesc, în primul rînd, la palatalizarea labialelor, care în judeţele Moldovei nordice prezintă un stadiu de dezvoltare mai avansat. Ar trebui, deci, să urmărim întinderea geografică a celor două ţinuturi moldoveneşti, încercînd o delimitare (aproximativă, căci altmintrelea nu se poate), cu ajutorul particularităţilor fonetice şi al vocabularului. O atenţie specială merită apoi Bucovina şi Basarabia, care au revenit la Romînia după un răstimp de peste 100 ani. Din această pricină dialectul vorbit acolo oferă deosebiri faţă de Moldova propriu zisă, şi nu numai deosebiri fireşti, care se produc dela sine în interiorul oricărei unităţi lingvistice, dacă întinderea ei teritorială este mare, ci şi deosebiri cauzate de faptul că aceste două provincii au stat vreme destul de îndelungată supt stăpîniri străine şi au suferit, deci, influenţe culturale al căror vehicul erau alte limbi decît a noastră.

*

Cercetarea lingvistică verticală însemnează luarea în consideraţie a tuturor nuanţelor deosebitoare dela o clasă socială la alta şi dela o categorie culturală la alta. (Deobiceiu grupurile sociale coincid cu cele culturale, întrucît păturile sociale suprapuse posedă, în general, şi o cultură superioară. Totuşi această coincidenţă nu-i totdeauna o realitate, mai cu samă într'o ţară de cultură tînără ca Romînia.) Vom studia astfel atît limba comună, cît şi dialectele, căci toate împreună alcătuesc limba: şi una şi celelalte, cu toate nuanţele lor, reprezintă manifestări diverse ale aceluiaşi organism lingvistic. Prin limbă comună înţelegem vorbirea oamenilor cu mai multă ori mai puţină cultură şi care nu diferă prea tare dela o regiune la alta a ţării. Deaceea i se şi spune limbă comună, spre deosebire de dialect, care-i un graiu particular, specific pentru un anumit ţinut. Această limbă comună este la noi mai puţin veche şi uniformă decît în alte părţi. In ciuda deosebirilor

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

mai mari sau mai mici, după provincii, după categorii culturale, etc., limba comună rămîne totuşi un mijloc de înţelegere general. Ea este vorbită şi scrisă. In relaţiile lor zilnice oamenii de cultură întrebuinţează limba comună, nu graiul lor de acasă, chiar dacă în pronunţare şi în lexic (mult mai puţin în celelalte domenii ale gramaticii) se trădează totdeauna originea lor locală. Limba scrisă reprezintă numai un alt aspect al limbii comune. Cînd aceasta serveşte la exprimarea în scris a celor ce vrem să spunem, ea devine limbă (comună) scrisă. Vrasăzică noţiunile limbă comună şi limbă scrisă nu sînt identice: cea dintîiu are o sferă mai largă decît a doua şi ca atare o conţine pe aceasta, dupăcum o conţine şi pe aceea a limbii vorbite de oamenii culţi. Fireşte că între limba comună scrisă şi cea vorbită există oarecare deosebiri. Limba scrisă este mai arhaică, mai bogată, mai aleasă, mai solemnă, din motive psihologice lesne de înţeles (cf. *scripta manent*), dar aceste deosebiri nu sînt esenţiale. La rîndul ei, limba scrisă are şi ea două variante: deoparte limba literară, în sensul strict al cuvîntului, acea întrebuinţată de scriitori, adică de poeţi, precum şi de oamenii de ştiinţă care stăpînesc pedeplin limba lor maternă, dealtăparte limba scrisă propriu zisă, pe care o întîlnim în gazete, în corespondenţa obişnuită ş. a., unde, din cauza grabei impuse de necesităţile momentului, o grijă excesivă pentru formă este exclusă.

Limba comună, cu toate nuanţele ei, merită la noi o atenţie specială nu atît pentru motivele de ordin teoretic invocate de Leo Spitzer şi alţii, care constată la lingviştii contemporani o neglijare a limbii culte în favoarea dialectelor, decînd cu progresele geografiei lingvistice, cît pentru altceva. Din cauză că în Romînia cultura adevărată este apanajul unui număr restrîns de indivizi, deosebirile dintre limba comună şi dialect sînt, în anumite privinţi, mult mai izbitoare decît în alte ţări. Mă gîndesc, înainte de toate, la mulţimea nesfîrşită a neologismelor, aşa de caracteristice pentru vorbirea oamenilor culţi şi aproape complect absente în aceea a ţăranilor. (Influenţe străine rĕlativ recente se manifestă,

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

dealtfel, cu destulă putere chiar în sintaxa limbii comune, care şi prin aceasta diferă de cea populară într'o măsură mai mare decît aiurea.) Neologismele trebuesc cercetate şi pentru importanţa lor în sine, mai ales că chiar cele mai nouă şi mai bogate dicţionare romîneşti nu le înregistrează decît parţial (şi de-ar vrea cineva să le noteze pe toate, i-ar fi imposibil, fiindcă ele se introduc în fiecare moment, graţie contactului strîns şi lesnicios pe care-l avem astăzi cu lumea întreagă).

După limba comună, mai exact spus, dedesuptul ei, vine dialectul, graiul oamenilor inculţi, care trăesc la ţară şi la periferia oraşelor, mai cu samă a celor mici, unde formele de viaţă se păstrează încă primitive sau, dacă vreţi un termin poetic, patriarhale. Despre dialect am pomenit mai sus, cînd m'am ocupat de răspîndirea în spaţiu a vorbirii. Dar limba comună şi dialectul nu sînt singurele compartimente *lingvistice* verticale. Între ele se află o limbă *intermediară*, aceea a mahalalelor din centrele mari, în special, unde categoria socială respectivă se diferenţiază necontenit de ţărănimea satelor vecine, fără a izbuti totuşi, din pricina lipsei de cultură şi a condiţiilor de viaţă, ceeace în fond e tot una, să se identifice ori măcar să se apropie esenţial de păturile mijlocii şi superioare ale societăţii. Este limba pe care, dacă împrejurările nu ne îngăduie altfel, o putem cunoaşte destul de bine din comediile şi schiţele lui Caragiale (mai puţin din opere similare de mai tîrziu, care se dovedesc inferioare acestora şi din punct de vedere strict lingvistic). Ştiu că această limbă este socotită adesea ca un produs hibrid şi deci inferior, care merită cel mult atenţia *humoriştilor*. Atitudinea aceasta este însă neştiinţifică. Ea aparţine nu lingviştilor, ci gramaticilor, care se interesează la o limbă de aspectele ei 'corecte' şi 'regulate', conform nu cu legile vorbirii omeneşti, dar cu cele stabilite de ei înşişi. Lingvistul autentic, acela care înţelege viaţa limbii, care-şi dă sama cum se naşte ea, în ce chip şi din ce cauze evoluiază, acordă o importanţă la fel de mare, ca şi limbii comune şi dialectului, acestui produs într'adevăr hibrid pen-

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

tru ochii noştri de astăzi, pe care-i izbeşte numai înfăţişarea lui mobilă, lupta dintre atîtea tendinţe opuse şi nelămurite. Ba sînt unii învăţaţi, care, tocmai pentru lipsa lui de fixitate, îl consideră mai vrednic de atenţie decît alte aspecte lingvistice: vorbirea aceasta intermediară ne poate arăta mai bine 'devenirea' limbii, adică viaţa ei continuă, neîntreruptă [1]). Afară de asta, s'a constatat mereu că ceeace numim greşală astăzi poate ajunge 'regulă' mîni. De fapt, orice inovaţie lingvistică pare, înainte de a se răspîndi, o 'greşală', întrucît reprezintă o abatere dela starea limbii dintr'un moment dat, pentruca apoi să devie normă, imediat ce a fost adoptată de majoritatea sau unanimitatea indivizilor vorbitori. Să ce compare, depildă, greşelile relevate de gramaticii franceji ai veacurilor trecute cu starea de mai tîrziu a limbii franceze, şi se va vedea cîte din ele s'au impus, încetînd astfel de a mai fi censurate de jandarmii lingvisticii.

Dar acest limbaj al mahalalelor, intermediar între limba comună şi dialect, prezintă importanţă şi supt alt raport. In el îşi găsesc adăpost numeroşi termini de argot, veniţi din limba răufăcătorilor, cerşetorilor şi vagabonzilor de toate speciile. Este drept că la noi acest fenomen are loc într'o măsură mai redusă, fiindcă şi argot-ul s'a dezvoltat mai puţin decît în Europa centrală şi apuseană, unde oraşele mari, cu viaţa lor complexă şi plină de greutăţi enorme, care ascut ingeniozitatea celor ce nu pot ori nu vor să trăiască prin muncă cinstită, precum şi adîncile contraste economico-sociale oferă condiţii favorabile pentru acest limbaj special. Dealtfel, şi fără a fi influenţată de el, vorbirea populară, cum îi mai putem spune limbii mahalalelor, seamănă destul de bine cu argot-ul, mai ales în ce priveşte predominarea afectului. Omul din straturile inferioare ale societăţii, şi din cauza vieţii pe care o duce, şi din pricina lipsei de cultură, uzează fără nicio rezervă de libertatea sa individuală. Cînd

1) Cf. depildă Henri Frei, *La grammaire des fautes*, Paris-Genève-Leipzig 1929.

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

Filologie Univ

e stăpînit de un sentiment puternic, el izbucneşte imediat şi nestînjenit, întrebuinţînd cuvîntul care, indiferent de orice alte consideraţii, i se pare că exprimă în modul cel mai complect ceeace are de spus. Argot-ul izvorăşte şi el din stări sufleteşti afective şi deaceea transmite o parte din tezaurul său lingvistic vorbirii populare (mai puţin limbii comune, care aparţine categoriilor sociale culte, deprinse a-şi controla necontenit atît vorbele, cît şi faptele, şi mult mai puţin, aş crede chiar deloc, dialectului, din cauza simplităţii şi naivităţii ţăranului, care se lasă, în general, stăpînit de o timiditate şi o jenă împinse adesea pînăla extrem).

Din ce-am spus chiar acum rezultă clar că ne vom interesa şi de argot-uri, nu numai de argot-ul propriu zis, al răufăcătorilor şi vagabonzilor, ci şi de limbajele speciale (şcolăresc, studenţesc, sportiv, tehnic, etc.). Printre acestea merită a fi amintite cîteva, care n'au comun cu argotul, în sens *larg*, decît caracterul de vorbire proprie unui grup social determinat şi pe care cei din afara grupului n'o înţeleg. Mă gîndesc la anumite ocupaţii caracteristice pentru unele ţinuturi din Moldova, ca plutăritul (cu anexa lui tăiatul şi lucratul lemnelor în pădurile de munte), unde am impresia că au intervenit influenţe necunoscute aiurea, apoi vînatul, pescuitul ş. a.

*

La fel de cuprinzătoare trebue să fie atitudinea noastră şi în altă direcţie, Dupăcum vom lua în consideraţie stările lingvistice trecute şi pe cele actuale, iar pe acestea din urmă le vom cerceta orizontal şi vertical, tot aşa se cuvine să dăm o atenţie deopotrivă de mare tuturor ramurilor gramaticii. Deobiceiu se studiază foarte amănunţit sunetele şi formele, pecînd vocabularul şi sintaxa sînt neglijate, cel puţin în manualele adresate studenţilor şi la cursurile universitare, care de multe ori stau la baza cărţilor didactice şi a introducerilor de tot soiul. Este evident că avem a face cu o rămăşiţă neogramatică, pe care numeroşi lingvişti moderni o combat cu înverşunare, atît prin-

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

cipial, cît şi practic, consacrîndu-se în studiile lor speciale mai cu samă sintaxei şi lexicului. Noi ne vom ocupa de toate ramurile gramaticii romîneşti: vom cerceta sunetele limbii romîneşti, descriindu-le aşa cum se prezintă astăzi şi explicînd starea lor actuală cu ajutorul foneticii istorice, vom studia apoi formele gramaticale în acelaşi chip şi vom trece după aceea la formarea cuvintelor, stilistică, sintaxă şi vocabular. Acestora din urmă va trebui să le dăm o importanţă ceva mai mare, şi pentrucă au fost multă vreme părăsite aproape complect, dar şi pentrucă problemele sintactice (în sens larg). şi cele lexicale sînt mai însemnate. Ele stau în foarte strînsă legătură pedeoparte cu psihicul individului vorbitor şi al întregii comunităţi lingvistice, pedealta cu viaţa lor exterioară, cu civilizaţia. Stilistica, aşa cum o înţeleg mulţi contemporani pe baza concepţiei celor care o cultivă cu asiduitate (Bally, Spitzer, Winkler), este o disciplină strict lingvistică, străină, deci, de stilistica estetică sau retorică (studiul figurilor de stil şi al celorlalte mijloace de expresie care urmăresc anumite efecte). Concepută astfel, stilistica este o introducere la sintaxă, o fază premergătoare acesteia: un fenomen stilistic devine sintactic, dupăce se gramaticalizează, adică dupăce-şi pierde frăgezimea, expresivitatea şi spontaneitatea, produse ale afectului şi fantaziei. Deaceea metoda stilistică este psihologică, nu gramaticală. Ca să înţelegi o inovaţie stilistică, trebue să-ţi dai bine sama de starea sufletească a celui care a produs-o, întocmai cum la studiul unei opere literare este necesar să te transpui în sufletul autorului.

In cea mai mare parte vocabularul unei limbi se datoreşte împrumuturilor de tot felul: din pricina relaţiilor fireşti care se nasc între popoare, limbile lor îşi împrumută reciproc cuvinte. Studiind aceste împrumuturi în raport cu împrejurările care le-au determinat, studiem implicit şi civilizaţia unui popor. Este metoda 'cuvinte şi lucruri', care cere ca alături de cuvinte să cercetăm şi obiectele respective, spre a îmbina astfel istoria limbii cu istoria civilizaţiei. Limbii noastre, această metodă i se poate aplica mai uşor

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

şi cu mai mult succes, fiindcă asupra ei s'au exercitat şi continuă să se exercite numeroase şi puternice influenţe străine. Dar şi elementele moştenite se pretează la o astfel de cercetare. Descriind domeniile de activitate unde cuvintele latineşti formează majoritatea sau aproape unanimitatea, arătăm indirect şi cîtă civilizaţie ne-au transmis Romamanii, adică ce elemente din civilizaţia lor s'au potrivit cu condiţiile noastre de viaţă şi au putut, deci, să reziste. Totodată se pot urmări unele din aceste elemente latineşti în limbile vecine care le-au împrumutat dela noi, şi cu acelaşi scop: să vedem în ce ramuri de activitate au influenţat Romînii asupra altor neamuri de oameni.

O atenţie deosebită vom acorda etimologiei. La cuvintele discutabile în ce priveşte originea lor se va demonstra mai ales cum trebue să procedăm spre a obţinea rezultate mai mult ori mai puţin acceptabile. Etimologia este o adevărată *piatră de încercare* pentru un lingvist, nu atît însă a *ingeniozităţii* (sau numai a ingeniozităţii!), cît mai cu samă a cunoştinţilor lui lingvistice propriu zise şi de altă natură. Etimologia, mai mult decît oricare altă problemă lingvistică, sileşte pe specialist să-şi dea la iveală ştiinţa, ca şi ignoranţa, cu privire la istoria şi la viaţa actuală a limbii. Ea face apel, în general, la toate domeniile gramaticii (în primul rînd la fonetică), dar şi la altceva, mai puţin lămurit, dar cu atît mai important, la înţelegerea pentru viaţa limbajului omenesc, pentru spiritul care-l stăpîneşte şi-l conduce. Pe scurt, se poate spune că etimologia este un punct final, un rezumat al întregii activităţi lingvistice.

Cînd e vorba de lexicul unei limbi, nu trebue să pierdem din vedere un amănunt deobiceiu neglijat. Tezaurul lexical nu-l constitue numai cuvintele notate în dicţionare, pe baza textelor şi a uzului. El cuprinde şi numele proprii, topice şi personale. Făcînd această afirmaţie, nu mă refer la faptul pe care-l observă oricine, că mare parte din numele proprii sînt nume apelative izolate, avînd adică un sens special, aplicat la un singur obiect sau o singură fiinţă. Mă gîndesc la toate elementele toponimice şi antroponimice,

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

deci şi la cele obscure, despre care nu ştim deocamdată dacă la origine sînt nume apelative sau altceva, precum şi la acelea care din capul locului au fost întrebuinţate de Romîni numai ca nume proprii în sensul curent al cuvîntului. Dece trebuesc înglobate şi ele în vocabularul limbii noastre? Pentrucă le putem studia exact ca şi pe celelalte, atît din punct de vedere etimologic, cît şi în legătură cu civilizaţia poporului romînesc. Prinurmare avem nevoe de aceleaşi cunoştinţi şi ajungem la aceleaşi rezultate ca atunci cînd cercetăm elementele lexicale obişnuite. Toponimia şi antroponimia se vor bucura de toată atenţia în preocupările şi activitatea noastră. Şi, fiindcă pentru numele proprii nu avem dicţionare ca pentru celelalte, va trebui să ne îngrijim de strîngerea lor. Este adevărat că majoritatea toponimicelor se găsesc în diversele dicţionare geografice, grupate pe provincii sau pe judeţe. Dar multe au rămas neînregistrate, din cauză că locurile respective n'au importanţă pentru geografi. In viaţa ţăranilor însă tocmai acestea sînt mai însemnate, întrucît sînt veşnic vii şi se leagă fie de ocupaţiile lor zilnice (acolo îşi pasc ei vitele, îşi au ţarina, etc.), fie de petreceri (fac horă, cîntă, se joacă ş. a.), fie de anumite credinţe, superstiţii şi legende. Ele trebuesc adunate, lucru pe care-l poate face cu uşurinţă oricare dintre D-Voastră pentru satul său natal, eventual şi pentru cele vecine, dacă-i sînt la fel de cunoscute. Relativ la numele de oameni însă nu posedăm niciun dicţionar, şi deaceea este necesar să le strîngem de iznoavă. Aici dificultăţile sînt mai mari, între altele, fiindcă aceste nume n'au o existenţă oarecum exterioară, ca cele topice; ele trăesc prin oamenii care le poartă, şi atunci, pentru a le culege pe toate, ar trebui, cel puţin teoretic, să cunoaştem individual pe toţi locuitorii ţării. Evident că nu ne putem gîndi la un asemenea ideal, imposibil de înfăptuit. Să ne mulţumim cu mai puţin, utilizînd colecţiile de documente [1]) publicate pînă acum (foarte multe au

1) Acestea ne pot servi şi pentru numiri topice, din care altfel au dispărut cu vremea.

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

indice), registrele de stare civilă, arhivele publice, matricolele şcolare, listele nominale depela regimente şi alte unităţi militare, etc., precum şi informaţiile noastre personale.

*

Nicio limbă omenească n'a stat şi nu stă izolată, dimpotrivă este în firea lucrurilor ca fiecare să aibă diverse legături cu altele. Dupăcum membrii unei colectivităţi lingvistice, graţie vieţii comune pe care o duc, stabilesc între ei relaţii multiple şi ajung astfel să se influenţeze reciproc, în toate domeniile de activitate, întocmai aşa se petrec lucrurile şi cu limbile pământului. Fiecare se află în situaţia de a fi influenţată şi de a influenţa la rîndul ei, fiindcă popoarele respective au avut ori au relaţii între ele. Această afirmaţie, întemeiată pe constatări vechi şi repetate, se dovedeşte foarte justă mai cu samă în cazul limbii noastre. Pedeoparte ea aparţine unei familii lingvistice, celei romanice, şi are, deci, raporturi de înrudire cu limbile surori (toate provin dintr'un izvor comun, latina populară), pedealtăparte a suferit în decursul vremii, dela primele ei începuturi, influenţa limbilor vorbite de popoarele înconjurătoare sau a influenţat ea însăşi asupra limbilor acestora. Aşa se explică dece numeroase fenomene lingvistice romîneşti îşi au corespondentul lor fie în idiomele romanice, fie în cele vecine. Această situaţie ne obligă, pentru o înţelegere mai adîncă şi mai sigură a vieţii lingvistice romîneşti, să facem necontenit apel la limbile popoarelor romanice şi ale acelora cu care Romînii au ori au avut legături. Deaceea principiul nostru călăuzitor va fi: pentru orice fapt de limbă romînesc să ne informăm la limbile surori sau vecine, spre a vedea dacă nu găsim acolo explicaţia fenomenului care ne interesează. Firește că, în ce priveşte elementele latineşti sau presupuse pentru moment astfel, vom merge înapoi pînăla limba comună, iar de acolo ne vom întinde cercetările asupra limbilor romanice. Adesea, şi mai cu samă pentru elementele relativ nouă (aşa zisele neologisme: cuvinte, expresii, construcţii), va trebui să

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

recurgem numai la unele idiome neolatine, în primul rînd franceza, apoi italiana. In asemenea cazuri nu va mai fi vorba de înrudire istorică, de coincidenţe pe baza aceleiaşi origini etnice, ci de elemente pe care le-am împrumutat din acele limbi surori începînd cu secolul XVIII. Neologismele alcătuesc o bună parte din tezaurul limbii româneşti actuale, al aceleia pe care o utilizează în scris şi în vorbire oamenii de cultură. In general, ele n'au fost studiate, nici măcar socotite vrednice de atenţie în cercetările lingvistice obişnuite, şi asta din cauza noutăţii lor: punctul de vedere istoric cere să ne oprim... la timp.

Cu privire la celelalte limbi, se ştie că intră în joc mai ales cele slave, apoi albaneza, neogreaca, turca, maghiara. Cu unele româna a avut legături din cele mai îndepărtate timpuri, cu altele ceva mai tîrziu, dar tuturora ea le datoreşte o parte însemnată din elementele care au participat la constituirea ei, aşa cum o cunoaştem astăzi. O atenţie deosebită se cuvine limbilor balcanice, care, în cazul de faţă, însemnează, conform cercetărilor făcute de specialişti (Kr. Sandfeld), neogreaca, albaneza şi bulgara (mult mai rar sîrbocroata). Intre ele şi a noastră potrivirile sînt foarte numeroase şi adînci. Această situaţie n'a putut rezulta numai din simple relaţii de vecinătate, oricît de strînse ar fi fost, ci trebue să aibă la bază fapte mai vechi şi mai importante. Lingviştii se gîndesc la un fel de comunitate etnică, nu în sensul strict al unei origini identice, ci al unei înrudiri oarecum indirecte. Explicaţia aceasta pare a se potrivi pentru coincidenţele dintre limbile română, bulgară şi albaneză. La începuturile lor va fi existat un substrat comun sau cel puţin înrudit, graţie căruia au luat naştere particularităţi lingvistice identice, dintre cele mai caracteristice pentru fiecare. Cît despre limba neogreacă, chestia se pune altfel. Fiind anterioară celorlalte, întrucît continuă greaca antică, şi totodată singura limbă de cultură tocmai în epoca de formaţie a idiomelor balcanice, neogreaca (în sens larg) s'a impus acestora prin prestigiul ei deosebit, influenţîndu-le şi dîndu-le anumite elemente, care apoi ni s'au

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

transmis şi nouă. Afară de asta, limba greacă modernă, la fel cu toate celelalte din Balcani, joacă un rol important în viaţa dialectelor aromîn şi meglenoromîn, din momentul cînd acestea s'au fixat aproximativ prin locurile unde le găsim astăzi. Deaceea limbile balcanice trebue să deţie în preocupările noastre un rang de frunte.

*

Ca toate ştiinţile, şi lingvistica are nevoe de luminile unor discipline înrudite. Limba nu este singurul produs al vieţii sufleteşti. Alături de ea, există numeroase altele, care, întrucît au acecaşi obîrşie, psihicul omenesc, se ating, se întretae şi se influenţează necontenit unele pe altele. Este, deci, natural ca diversele discipline care le studiază să aibă reciproc nevoe de ajutor. Cele mai strîns legate de lingvistică sînt etnografia şi folclorul. Am spus deja (pag. 10) că vocabularul unei limbi este cercetat astăzi pe baza metodei 'cuvinte şi lucruri'. Din explicaţiile date acolo se poate vedea că, dacă prin 'cuvinte' înţelegem limbă, adică studiu lingvistic, prin 'lucruri' trebue să înţelegem obiectele şi noţiunile de toate categoriile din viaţa zilnică a omului, adică studiul lor, care se chiamă tocmai etnografie şi folclor. Etnografia se ocupă de elementele civilizaţiei materiale, folclorul de produsele civilizaţiei spirituale, drept e că nu de toate, ci numai de acelea care au o relativă vechime şi aparţin oarecum păturilor mai adînci ale vieţii sufleteşti, fiind transmise adesea din timpuri imemoriale pe cale de tradiţie (credinţe, datini, legende, obiceiuri, etc.). Firește că nu toate acestea au legături directe cu limba, dar multe influenţează puternic asupra ei, iar în timpul din urmă tema 'limba şi mitul' o tratează numeroşi savanţi, care nu sînt numai decît filozofi şi sociologi. Astfel se explică, depildă, interdicţiile de vocabular (tabù), un fenomen lingvistic dintre cele mai importante, şi tot aşa nenumărate izolări în care intră nume de animale. Existenţa lor nu se poate lămuri decît admiţînd şi, deci, cunoscînd anumite credinţe ale oamenilor despre animalele respective (cf. lucrările lui R. Riegler

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

și ale altora). Este clar că, din tot soiul de cauze, noi vom recurge numai incidental la etnografie și, mai cu samă, la folclor. De dorit ar fi crearea unui curs special, cum îl au celelalte universități românești, cel puțin pentru folclor, deși se pare că tendința actuală este să nu se mai separe etnografia și folclorul, ci să se considere ca alcătuind o sigură disciplină, care studiază produsele întregii civilizații primitive a unui popor.

*

Pentruca rezolvirea diverselor probleme lingvistice să fie posibilă în condiții cît mai riguros științifice, este necesară și o pregătire teoretică a viitorilor specialiști. In vederea acestui scop ne stau la îndemînă deoparte *fonetica*, dealta *lingvistica generală*. Cea dintîiu ne învață cum se produc și se transformă sunetele vorbirii omenești. Ca să înțelegem evoluția fonetică a limbii noastre, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, și să putem întrevedea anumite tendințe fonetice, care încep să se desemneze pentru viitor, sînt absolut indispensabile cunoștinți măcar elementare de fonetică descriptivă și generală. Este deasemenea necesară stăpînirea așa ziselor legi fonetice (sau fonologice, cum le spun unii), nu atît ca scop în sine, ci mai ales ca un criteriu sigur pentru a putea distinge ce-i vechiu și ce-i nou în existența unui element lingvistic, atunci cînd vrei să-i afle obîrșia (așadar, nu numai etimologia propriu zisă a cuvintelor, ci și originea sunetelor, formelor gramaticale, prefixelor, sufixelor). Nu încape îndoială că importanța extraordinar de mare care s'a acordat într'o vreme și se mai acordă în parte chiar astăzi foneticii, cu toate ramurile ei, nu mai corespunde spiritului din lingvistica actuală, mai ales dacă această importanță însemnează să te mărginești, în studiul unei limbi, la sunete și, cel mult, la forme. Dar tot așa de sigur este că fonetica, utilizată ca instrument de recunoaștere a istoriei cuvintelor, trebue să-și păstreze întreaga ei valoare.

De lingvistica generală, sau, cum îi spunea Alexandru Philippide, introducere în știința limbii (combinată cu o parte din *Principii de istoria limbii*), avem trebuință în alt

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

sens. Oricît ar varia diversele nuanţe ale limbajului omenesc, există între ele numeroase asemănări. Aceste asemănări îşi au izvorul în sufletul omului, care este, în esenţă, acelaşi, indiferent de timp şi loc: funcţiunile psihice prezintă trăsături identice la un European civilizat şi la un sălbatic din Africa, şi tot aşa ele nu diferă, în fond, dela vechii Egipteni pînă în zilele noastre. Ceeace se schimbă mereu, mai cu samă în vremea din urmă, sînt formele de civilizaţie. Pentru aceasta, în ciuda atîtor elemente comune, datorite, înainte de toate, împrumuturilor, civilizaţia umană variază enorm în cursul veacurilor şi dela o ţară la alta, mai ales dela un continent la altul. Aceste profunde transformări în viaţa socială a omenirii sînt una din cauzele principale pentru care limbile pămîntului se deosebesc, adesea fundamental, între ele. Pe baza faptelor lingvistice comune s'au putut stabili anumite *principii* generale, aplicabile la studiul oricărei *limbi*. Tot cu ajutorul acestor coincidenţe *se încearcă ipoteze* asupra originii limbajului omenesc, precum şi asupra tendinţelor care-i determină evoluţia, atît supt ochii noştri, cît şi pentru viitor. Probleme de acest soiu şi altele similare formează obiectul lingvisticii generale. Dealtfel, admiţînd prin absurd că nu ne-ar interesa direct asemenea lucruri, trebue să recunoaştem totuşi că studiul unei limbi nu poate fi privit numai ca un scop, ci şi ca un mijloc de a ajunge la o concepţie filozofică, adică teoretică, asupra faptelor lingvistice îndeobşte. Aceasta este năzuinţa oricărei discipline ştiinţifice, deci şi a noastră: întemeindune pe date şi amănunte privitoare la evoluţia şi la starea actuală a limbii romîne, să ne ridicăm la idei generale, care să se potrivească, într'o măsură anumită, şi altor limbi, înrudite ori nu cu a noastră. Lingvistica generală ne lărgeşte orizontul, ne ascute spiritul critic, ne împiedică dela afirmaţii pripite, ne uşurează analiza şi înţelegerea fenomenelor lingvistice romîneşti, care alcătuesc materia propriu zisă a acestui curs. Cine îşi aruncă ochii şi dincolo de graniţele în care trăeşte şi se dezvoltă limba sa maternă, îşi dă sama că, cel puţin în principiu, niciun fapt lingvistic nu poate fi

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)

specific unui singur idiom omenesc; el se poate găsi în oricare alt loc depe pămînt şi, prinurmare, atitudinea care se impune faţă de constatările privitoare la o limbă dată este cea relativistă. Alexandru Philippide a înţeles însemnătatea foneticii şi a lingvisticii generale. Deaceea, din cei trei ani ai cursului complect, el consacra unul întreg acestor două discipline. Eu voiu continua cu fidelitate tradiţia inaugurată şi păstrată decenii dearîndul de către maestrul nostru al tuturora.

*

Inainte de a sfîrşi, mă simt dator să fac o mărturisire. Programul schiţat astăzi în faţa D-voastre este prea vast ca să se poată realiza în toate detaliile lui. Ar fi să vă înşel, dacă nu v'aş preveni asupra realităţii. Cele spuse mai sus reprezintă numai ţinta către care trebue să năzuim şi de care să căutăm a ne apropia cît mai mult. Şi, cum la curs distanţa dintre ideal şi înfăptuire va fi, în chip fatal, mare, să ne silim ca cel puţin în lucrările noastre personale, precum şi în activitatea desfăşurată la Institutul de Filologie Romînă să complectăm lipsurile, pentruca această distanţă să se reducă, în limita posibilului, pînăla minimum. In orice caz un lucru este sigur: realizarea prezentului program nu atîrnă numai de'mine şi de actualii ori viitorii mei colaboratori, ci şi, aş putea spune chiar mai ales, de D-voastră. Dacă veţi dovedi interes şi oleacă de pasiune pentru studiul limbii D-voastre materne, adică pentru studiul cel mai firesc şi cel mai apropiat de sufletul D-voastre, distanţa dela făgăduială pînăla împlinire va fi din ce în ce mai mică, iar cu vremea ar putea să şi dispară. Aşadar colaborare între D-voastră şi mine, şi anume colaborare activă. Nu-i deajuns să audiaţi regulat lecţiile şi să treceţi la timp examenele, ci să participaţi la lucrările de seminar şi să consacraţi o parte din orele libere disciplinei pe care cred că v'aţi ales-o împinşi de un imbold sufletesc, iar nu de consideraţii pur exterioare.

Iorgu Iordan.

BDD-A14394 © 1934 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:13:41 UTC)